

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
Асоціація Філософського Мистецтва
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Софійський університет імені К. Охридського (Болгарія)
Центр гуманітарної освіти НАН України

**МАЙБУТНЄ
ОСОБИСТОСТІ І СІМ'Ї:
КОНТЕКСТИ
ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ,
ПСИХОАНАЛІЗУ, АРТ-ТЕРАПІЇ
ТА ФІЛОСОФСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ**

**Підхід філософської антропології
як метаантропології**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

***VI Міжнародної науково-практичної конференції
22-23 травня 2019 р.,
що проводить***

**кафедра культурології та філософської антропології
і лабораторія метаантропологічних досліджень
Факультету філософії і суспільствознавства
НПУ імені М.П. Драгоманова**

**Київ
КНТ – 2019**

УДК 141.319.8:316.614.5(082)

М14

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Факультету філософії та суспільствознавства
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(Протокол № 10 від 5 червня 2019 року)*

Рецензенти:

Свириденко Д., доктор філософських наук, професор

Степаненко І., доктор філософських наук, професор

Препотенська М., доктор філософських наук, професор

**МАЙБУТНЄ ОСОБИСТОСТІ ТА СІМ'Ї: КОНТЕКСТИ ФІЛОСОФСЬКОЇ
АНТРОПОЛОГІЇ, ПСИХОАНАЛІЗУ, АРТ-ТЕРАПІЇ ТА ФІЛОСОФСЬКОЇ
ПУБЛІЦИСТИКИ. Підхід філософської антропології як метаантропології:
збірник наукових праць / За ред. Хамітова Н.В. – К.: Інтерсервіс, 2019. – 264 с.**

ISBN 978-966-373-906-9

УДК 141.319.8:316.614.5(082)

М14

У збірнику наукових праць конференції розглядаються питання майбутнього особистості і сім'ї. Значне місце займає розробка методологічних засад дослідження в контексті школи філософської антропології як метаантропології.

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за зміст підходів, точність наведених фактів, цитат, імен та інших відомостей.

**Видання підготовлено в лабораторії метаантропологічних досліджень
кафедри культурології та філософської антропології
НПУ імені М.П. Драгоманова і здійснене за сприяння
Асоціації Філософського Мистецтва.**

ISBN 978-966-373-906-9

© Н. Хамітов, С. Крилова, Я. Любимий, Л. Шашкова та ін., 2019.

© Оригінал-макет – Асоціація Філософського Мистецтва, 2019.

ЮХИМИК Юлія,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри
культурології та філософської антропології
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова

ВУНДЕРКІНД: СПЕЦИФІКА ТВОРЧОГО ПРОЯВУ ОСОБИСТОСТІ

Слово «вундеркінд» для більшості людей нерозривно асоціативно спаяне з феноменом геніального В.А.Моцарта, який, яскраво заявивши про свої виконавські та композиторські здібності в ранньому дитинстві, з плином часу лише підтверджував фантастичний градус свого унікального таланту і, в підсумку, правомірно зайняв цілком особливе вершинне місце в загальній музичній культурі людства. Інші постаті юних вундеркіндів з природничо-науковим (Б. Паскаль, Г.В. Лейбніц, А.М. Ампер, К.Ф. Гаусс, Н. Вінер), поетичним (Т. Тассо, А. Рембо, О. Грибоєдов), образотворчим (Рафаель, П. Пікассо) тощо обдаруванням, є значно менш відомими широкому загалу, однак, свідчать про ймовірність прояву цього феномену і в інших сферах культури.

Аналіз суті феномену підтверджує думку, що вундеркінд є кульмінаційним виявом дитячої обдарованості. Разом з тим, вундеркінд відрізняється від обдарованої і високообдарованої дитини не лише гранично вищим ступенем таланту. «Якщо обдарованість – це потенціал, здатність у майбутньому стати талановитим дорослим, здатним зробити більш чи менш значний внесок у культуру чи історію, то вундеркінд не лише

володіє потенціалом, але й демонструє в ранньому дитинстві видатні досягнення» [2].

Сам термін «Wunderkind» (з нім.: «диво-дитина») не має статусу строгого наукового поняття і, радше, позначає емоційне захоплення оточуючих від яскравого вершинного прояву екстраординарних умінь, вражаюче не відповідних віковій визначеності їх носіїв. Феномен вундеркінда вивчений, безумовно, недостатньо, хоча і становить предмет фахового зацікавлення цілої низки наукових дисциплін – зокрема, психології, нейрофізіології, антропології, педагогіки, культурології, естетики, мистецтвознавства.

Факти свідчать, що диво-діти значно частіше зустрічаються серед хлопчиків, аніж серед дівчаток; нейрофізіологи вважають, що вражаюча надобдарованість є результатом особливо високого рівня гормонів – зокрема, у гіпофізі й наднирниках. Подібна гендерна диспропорція залишається чинною і у площині дорослої геніальності, що зумовлено як психофізіологічними, так і соціокультурними факторами. Вундеркінди геніальні ще й тому, вважають дослідники цього феномену, що їх нервова система досягає свого найвищого розвитку і майже дорослого максимуму задовго до того, як розвинеться весь організм в цілому.

Здібності дітей загалом і здібності вундеркінда зокрема мало піддаються математичному обчисленню та порівнянню. Ряд учених пропонує, однак, для оцінки ступеня таланту дитини відповідної вікової групи використовувати коефіцієнт інтелекту IQ, введений В. Штерном [1]:

1 рівень – яскравий; IQ вищий за 115 (1 з 6 дітей -17%);

2 рівень – помірно обдарований: IQ вищий за 130 (1 з 50 дітей – 2%);

ПІДХІД ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

3 рівень – високо обдарований: IQ вищий за 145 (1 з 1000 дітей – 0,1%);

4 рівень – особливо обдарований: IQ вищий за 160 (1 з 30000 дітей – 0,003%);

5 рівень – надзвичайно обдарований: IQ вищий за 175 (1 з 3000000 дітей - 0,00003%) – що відповідає рівню вундеркінда.

Природа феномену вундеркінда, як і природа обдарованості, таланту, геніальності в цілому вивчена недостатньо і не має однозначного визначення і пояснення. Серед існуючих концепцій вундеркінда домінують два наступні підходи:

1 – кожна дитина обдарована по-своєму, важливо віднайти її специфічний талант та «вивільнити» його. Дана точка зору акцентує необхідність і бажаність «віднаходження «ключика до здібностей дитини і методів їх розвитку» [1].

2 – обдарованість рівня вундеркінда є вродженим даром (природним, Божественним), яким володіють лише обрані; при цьому важливим завданням є, насамперед, виявлення такого екстраординарного обдарування і створення сприятливих умов його прояву.

Специфічним варіантом феномену вундеркінда вважають дітей-савантів (від фр.: *savant* – «учений»), які, маючи порушення загального розвитку, тим не менше, на тлі загальної чи часткової розумової неповноцінності володіють видатними здібностями в одній чи декількох сферах знань та умінь.

Термін «савант» в сучасному тлумаченні ввів в обіг Д.Л. Даун у 1887 р. при аналізі стану десяти пацієнтів психіатричної клініки Ерлсвуду (Велика Британія, Лондон) замість вживаного до цього терміну-діагнозу «*idiot savant*» – «учений ідіот», запропонованого Е. Сегеном у 1866 р. Чи не найбільш відомим

савантом вважається чорношкірий раб Том Уїггінс («Сліпий Том»), власність американського полковника, описаний саме Е.Сегеном у XIX ст. Незрячий, із вкрай обмеженим словниковим запасом із кількох десятків простих слів, він демонстрував феноменальні музичні здібності – віртуозно виконував музичні твори після одноразового їх прослуховування та komponував власні музичні твори. Його дар виявився у віці чотирьох років; слухаючи гру дочок полковника, він став геніальним самоучкою, віртуозним виконавцем і композитором; у вісім років він своїми виступами заробив 100 тис.доларів, в 11 – давав концерти перед американським президентом у Білому домі. Тому не лише безпомилково відтворював почуті твори, але й міг грати, сидячи спинною до клавіатури рояля, одночасно виконувати різні твори на кількох роялях, наспівуючи при цьому інший мотив. Точки зору вчених на феномен Тома Уїггінса різняться: Е. Сеген вважав його розумово відсталим, сучасні ж дослідники зараховують його скоріше до аутистів. Очевидною є безумовна подібність між музичним даром психічно обмеженого Т. Уїггінса і цілком здорового В.А. Моцарта, що примушує шукати причини подібних екстраординарних проявів в особливих структурах мозку, не пов'язаних із звичним функціонуванням мозкових центрів та нервової системи пересічної людини. Ймовірно, феномен вундеркінда зумовлений стимуляцією певних ділянок мозку дитини при самому народженні чи дещо пізніше, протягом раннього періоду дитинства. Сучасні дослідники потенціалу вищої нервової системи та специфіки її функціонування (К. Анохін, Т. Чернігівська, Д. Ушаков) висловлюють думку, що суть феноменальних здібностей вундеркінда полягає у вродженій

здатності дитячого мозку самостійно розпізнавати та фіксувати структурні закономірності знакових систем, поєднання та співвідношення їх елементів – основних і другорядних, алгоритми творення і введення нових елементів даних систем. Думка видається цілком слушною – тим більше, що переважна більшість вундеркіндів виявляє себе саме у сфері логічно структурованих знакових систем – музики і точних наук, зокрема, математики.

Як продовження даної точки зору висловимо припущення, що подібна здатність є скоріше не унікальною, а обов'язковою для мозку кожної дитини і виявляється вона яскраво й багаторазово – однак у сфері, яка дорослими сприймається як цілковита буденність, звиклість; більшу увагу загалу викликає не її дивовижний прояв, а випадки її уповільненості чи відсутності. Ми маємо на увазі оволодіння дитиною в ранньому віці системною структурою мови і мовлення – здатність, яка якщо не цілковито губиться, то значно нівелюється й послаблюється у старшому віці. Легкість оволодіння дітьми закономірностями функціонування мовних систем і алгоритмами творення їх елементів на різних рівнях є вражаючою і загальновідомою – причому дитина не відчуває жодних труднощів у сім'ях чи колективах, з легкістю засвоюючи фонетичні, синтаксичні, стилістичні і т.і. специфікації різних мовних систем. Подібна ситуація сприймається як цілком пересічна, закономірна й загальнопоширена. У випадках же аналогічних ситуацій з менш освоєними широким загалом знаковими системами ситуації викликає підвищену увагу оточення, спеціальним чином акцентується і виводиться у ранг культурного феномену. Наведені вище міркування, на наш погляд, свідчать, що

потенціал вундеркінда присутній практично в кожній дитині, однак саме на дорослих лежить обов'язок розгледіти та запропонувати дитині найбільш ресурсну площину та найбільш ефективний напрямок його актуалізації.

Дослідники проблеми підкреслюють, що для реалізації обдарування вундеркінда необхідна підвищена увага до його стартових проявів з боку дорослого оточення та подальше стимулювання його розгортання; у протилежному ж випадку дар вундеркінда має усі шанси залишитися відомою лише самій дитині індивідуальною особливістю, якій не надається жодного суспільно значущого сенсу.

У зв'язку з викладеним вище, особливою у «відкритті» В. видається роль оточення і, насамперед, сім'ї. Цілком не випадковим з огляду на це є факт частого вияву музичного В. у сім'ях музикантів – професійних чи любителів (В.А. Моцарт, Й. Гайдн, Й. Штраус, Л. Бетховен, М. Глінка, П. Чайковський, О. Скрибін, С. Рахманінов), де найближче оточення відразу впізнає присутність здібностей найвищого ґатунку, створює відповідну атмосферу їх плекання, стимулювання та популяризації. Середовище, найбільш сприятливе для прояву В.В. Дружинін визначає як «дитиноцентричне».

Аналіз біографічних даних відомих вундеркіндів свідчить про більш активну виховну роль у сім'ї батька. У цьому, на думку Д. Ушакова, може ховатися один із секретів вундеркінда: якщо материнський вплив переважно виявляється через емоційну сферу, то батьківський формує інтелектуальний клімат з підвищеним рівнем інтелектуальних вимог. Подібна ситуація, з одного боку, стимулює активні заняття у площині виявленої обдарованості та стрімке зростання компетентності; з іншого ж – «формують специфічний акцентуований тип

особистості з надзвичайно високими намаганнями, руйнування яких призводить до самознищення» [2]. Подібну закономірність підтверджують свідчення багатьох із колишніх вундеркіндів, зокрема, засновника кібернетики Н. Вінера: «Я то переповнювався надзвичайною самовпевненістю і страшенно пишався своїми талантами, то... проймався усвідомленням власної нікчемності і поринав у похмуру зневіру, міркуючи про терня й бездоріжжя, що очікують на мене на безмежно довгому шляху, наперед визначеному моєю надзвичайною освіченістю» [2].

Аналіз свідчить, що наявність раннього визнання і підкріплення незвичних здібностей є типовою рисою життя вундеркіндів. Таким чином, з урахуванням значної варіативності феномену «загальний діагноз може бути поставлений наступним чином: вундеркінд = здібності та надстимулююче середовище» [3].

На базі досліджень біографічних даних виділяють основні періоди життя вундеркінду:

1. *Латентний*: талант ще не отримав зовнішнього вияву, однак вже знаходиться у сприятливому соціокультурному контексті, що стимулює його внутрішню активізацію; вікові межі: 0 – 7 років.

2. *Демонстративний*: об'єктивний, зовнішньо-очевидний, вражаючий для оточення вияв таланту. Починається з моменту презентації надзвичайного таланту дитини. Це, власне, і є час максимального прояву феномену вундеркінда. Типовий вік початку цього періоду – 7 років, хоча може бути і суттєво меншим. Так, В.А. Моцарт став відомим у віці трьох років. Завершується цей етап із закінченням пори дитинства (14-15 років), коли досягнення вже не розглядаються як власне

дитячий феномен. В. або підіймається на рівень дорослого таланту, або ж переходить у розряд пересічності.

3. *Вирівнювальний* – значно менш яскравий порівняно з попереднім, однак принципово важливий для розуміння подальшої долі вундеркінда, який виявляється на тому ж рівні досягнень, що й інші здібні, однак не такі яскраві в дитинстві однолітки. У той же час прагнення й особистісні характеристики, пов'язані з неординарною біографією, залишаються. Вікові межі: 15 – 25 років. У подальшому здебільшого відбувається стабілізація – у продуктивному творчому житті або ж у депресії через нездійснені надії.

4. *Етап творчості або депресії* характеризується вираженою поляризацією. Колишні вундеркінди рідко погоджуються на шлях середнього успіху. Відсутність яскравих творчих досягнень майже завжди призводить до особистісної трагедії. Вундеркінди, не реалізовані у дорослому житті, рідко живуть довго.

В сучасному гуманітарному дискурсі термін «вундеркінд» вживається доволі рідко, деколи – з відчутною іронічною ноткою. Це поняття більш характерне для попередніх періодів культурної історії. У 1982 р. екстрасенс Ненсі Енн Тепп ввела синонімічний термін – «діти індиго». На її думку, аура особливо обдарованих дітей має характерне фіолетово-синє світіння, що і зумовило становлення нового означення.

Викладені вище міркування зумовлюють постановку і аналіз наступних аспектів проблематики творчих проявів особистості, зокрема:

- в якій мірі статус вундеркінда може розглядатись як запорука майбутньої дорослої геніальності? Життєві реалії самих вундеркіндів не дають однозначних відповідей, адже

ПІДХІД ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

кожен випадок є глибоко індивідуальним і неповторним, однак дослідження взаємовідношення вундеркінд – дорослий геній залишаються актуальними на різних рівнях гуманітарного знання;

- вироблення стратегії й тактики психоемоційної та соціокультурної взаємодії з подібними дітьми, розробка як загальних концепцій, так і більш конкретних методик здійснення педагогічно-виховних заходів у цьому напрямку.

Виокремлені й зазначені вище аспекти поставленої проблеми можна розглядати як перспективні напрямки подальшого розвитку загальної теорії творчості.

Список використаних джерел:

1. Деревянко В. Вундеркинды, гении и остальные // <http://www.facets.ru/index.htm?article=5605>
2. Д.Ушаков. Откуда берутся и куда деваются вундеркинды // http://psy.1sep.ru/view_article.php?id=200801716
3. Формула вундеркинда. Психология интеллекта и одаренности // <https://psy.wikireading.ru/18765>